

Jubileusz Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie

W październiku 1929 r. w Wilnie odbyły się uroczystości z okazji 350. rocznicy założenia Akademii i Uniwersytetu Towarzystwa Jezusowego (nazwa Uniwersytet Stefana Batorego funkcjonuje od 1919 r.) oraz 10. rocznicy restytucji tej uczelni, zamkniętej przez zaborcę po upadku powstania listopadowego. Fakt, że nominalnym wskrzesicielem uczelni

zadbane o dziedziniec Piotra Skargi, w głównym kompleksie uniwersyteckiego, gdzie oprócz budynków z salami wykładowymi, jeden bok placu zamyka fasada barokowego kościoła św. Jana i jego dzwonnica, która góruje nad wileńskim Starym Miastem. Usunięto więc stamtąd drzewa samosiejki, które przesłaniały widok fasady kościoła oraz zlikwidowano mur,

Oprócz prac wokół zabytkowych budynków uczelni, jeszcze w styczniu 1929 r. profesorowie Ferdynand Ruszczyc i Stanisław Kościółkowski oraz Lucjan Uziębło zajęli się ustaleniem lokalizacji grobów dawnych profesorów uczelni na cmentarzach wileńskich. Łącznie odnaleziono 44 miejsca pochówku uczonych. Odnowieniem grobów zajęły się poszczególne wydziały odrodzonego uniwersytetu. Myślano także o wystawieniu pomnika dla Stefana Batorego na dziedzińcu Piotra Skargi w głównym kompleksie uniwersyteckim, ale na to zabrakło już odpowiednich finansów. Niepowodzeniem zakończyła się także próba rewindykacji dawnych insygniów rektorskich oraz dokumentów zrabowanych przez rosyjskiego zaborcę.

Całkowitym sukcesem zakończyła się zaś inna inicjatywa, której ostateczna realizacja stanowiła otwarcie uroczystości wileńskich w październiku 1929 r. Było to odszukanie mogiły ze szczątkami Joachima Lelewela na cmentarzu Montmartre w Paryżu i sprowadzenie ich do Wilna. Pierwszy dzień jubileuszu poświęcono na uroczysty pogrzeb Lelewela na cmentarzu Rossa oraz oddanie czci pozostałym profesorom dawnego uniwersytetu, a także odrodzonej uczelni, pochowanym na różnych cmentarzach wileńskich. Nowy grób Lelewela zlokalizowano po prawej stronie kaplicy, w najbardziej reprezentacyjnej części cmentarza. Autorem pomnika nagrobnego, który tworzą wysoki granitowy cokół i umieszczone na nim popiersie Lelewela, był jeden z profesorów Uniwersytetu – Bolesław Bałzukiewicz.

Drugi dzień jubileuszu przeznaczono na uroczyste akademie, wręczenie doktoratów honoris causa dla grupy polskich i zagranicznych profesorów, w tym dla prezydenta Mościckiego, oraz otwarcie specjalnej wystawy jubileuszowej. Trzeciego dnia odbyła się tradycyjna inauguracja roku akademickiego.

Przywrócenie blasku zabytkowym budowlom uniwersytetu, odrestaurowanie grobów profesorów uczelni na cmentarzach, postawienie pomnika

1. Philippe Benoist, główny dziedziniec Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, grafika (wg Jan Kazimierz Wilczyński, *Album Wileńskie*, 1850 r.)

2. Dziedziniec Piotra Skargi w kompleksie Uniwersytetu Stefana Batorego, pocztówka ze zdjęcia L. Wysockiego, wydana przez Księgarnię i Drukarnię Józefa Zawadzkiego w Wilnie

3. Popiersie Joachima Lelewela na wileńskim cmentarzu Rossa

4. Medal na 250-lecie powołania Uniwersytetu Stefana Batorego, autorstwa Fiodora Tolstoja, 1828 r.

5. Medal na 350-lecie założenia Uniwersytetu Stefana Batorego, autorstwa Henryka Giedrojcia, awers (5) i rewers (6)

(zdjęcia: 3-6 – Aleksander Srebrakowski; 1, 2 – w zbiorach autora)

w 1919 r. był Józef Piłsudski, stanowił dodatkowy czynnik, który sprawił, że jubileusz miał bardzo uroczysty charakter, łącznie z reprezentacją najwyższych władz państwowych, w tym także prezydenta Ignacego Mościckiego; Józef Piłsudski na uroczystościach był, niestety, nieobecny.

Ranga jubileuszu dała władzom Uniwersytetu Stefana Batorego możliwość remontu zabytkowych budynków uczelni, które odziedziczono po dawnej akademii. Przede wszystkim

rozdzielający dziedziniec w czasach, kiedy znajdowało się tu I Gimnazjum Wileńskie. Wszystko po to, aby przywrócić temu miejscu wygląd uwieczniony na początku XIX w. przez Philippe'a Benoista, a rozpowszechniony przez *Album Wileńskie* Jana Kazimierza Wilczyńskiego. W tym czasie przywrócono także dawny kształt zniszczonej przez Rosjan po 1868 r. auli uniwersyteckiej, nadany przez Franciszka Smuglewicza około 1800 r.

w pow. wilejskim. Wybuch drugiej wojny światowej ostatecznie uniemożliwił mu ewentualny powrót do działalności artystycznej. Jako zmobilizowany żołnierz rezerwy, 19 września 1939 r. w Złoczowie dostał się do niewoli radzieckiej. Po amnestii z 1941 r. przedostał się do jednostek generała Andersa w Tockoje i z nimi dotarł do Iranu, gdzie zmarł 21 września 1942 r. w Kermanshah, w wieku 38 lat.

Fakt, że artysta znany jest właściwie tylko z jednego dzieła, stanowi źródło częstych pomyłek, np. w litewskich wydaniach

4 nad mogiłą Lelewela – są to niewątpliwie trwałe, chlubne pozostałości po jubileuszu uczelni. Przygotowano jednak jeszcze oddzielną pamiątkę, mającą przypominać o tym jubileuszu. Był nią medal. Sto lat wcześniej, 23 czerwca 1828 r. obchodzone w Wilnie jubileusz 250-lecia powołania uniwersytetu. Z tej okazji wybitny medal pamiątkowy autorstwa Fiodora Tolstoja, przedstawiający Stefana Batorego i cara Aleksandra I na awersie (napis: „ALEXANDRO I RESTITUTORI AN. MDCCCIII / STEPHANO BATORIO CONDITORI AN. MDLXXVIII”) (Aleksander I odbudował w 1803 r., Stefan Batory założył w 1578 r.) oraz rządzącego wedy Mikołaja I na rewersie. Medal był wybitny w dwóch wersjach, złotej, ważącej 250 g i srebrnej, ważącej 180 g. W 1929 r., mimo że protektorem uczelni była osoba najbardziej wpływowa w całej Polsce, musiano się ograniczyć do mniej szlachetnego kruszcu. Podobnie jak sto lat wcześniej na awersie umieszczono wizerunek króla Stefana Batorego, ale tym razem w towarzystwie Józefa Piłsudskiego (napis: „1579-1929 / STEFAN BATORY

ZAŁOŻYCIEL / JÓZEF PIŁSUDSKI WSKRZESICIEL”). Na rewersie znalazł się wizerunek uniwersyteckiego obserwatorium astronomicznego, otoczony napisem: „UNIwersYTET STEFANA BATOROGO”. Dodatkowo na wizerunku obserwatorium umieszczono jeszcze kolejny napis: „HINC ITUR AD ASTRA” (Stąd wznosimy się ku gwiazdom), który stanowi ostatnie słowa sentencji umieszczonej na froncie tego budynku.

Autorem jubileuszowego medalu był młody, dwudziestopięcioletni adept sztuk plastycznych, Henryk Giedroń (1904-1942). Wykonując tę pracę, był on jeszcze studentem Wydziału Sztuk Pięknych Uniwersytetu Stefana Batorego, gdzie kształcił się m.in. pod kierunkiem wymienionego już wcześniej Bolesława Balzukiewicza. Mimo udanego debiutu i rozpowszechnienia jego pracy także w formie reprodukcji, medal jubileuszowy jest właściwie jedynym szerzej znanym dziełem tego autora. Po studiach pracował on już w całkiem innym zawodzie, będąc wicedyrektorem oddziału „Orbisu” w Wilnie. *Słownik artystów polskich i obcych w Polsce działających*, t. II, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1975, ss. 326-327, wspomina jeszcze tylko, że Giedroń wygrał konkurs na pomnik Józefa Piłsudskiego w Iży

z okazji 400-lecia utworzenia uczelni, a także w najnowszym albumie *Vilniaus universitetas fotografijose* (Vilnius 2004) autorstwo medalu przypisuje się Bolesławowi Balzukiewiczowi, mimo że we współczesnych wydawnictwach i prasie, gdzie reprodukowano wizerunek medalu, wszędzie był on podpisany nazwiskiem Giedrojcia. Najprawdopodobniej różnica ta jest wynikiem zapisu w *Dzienniku Ferdynanda Ruszczyca*, który pod datą 9 lipca 1929 r. napisał: „*Pilną sprawą wczoraj był wzór medalu. Balzukiewicz wykonał go z jedynym uczniem*” (F. Ruszczyk, *Dziennik. Część druga. W Wilnie 1919-1932*, wybór, układ, opracowanie, wstęp i posłowie Edward Ruszczyk, Warszawa 1996, s. 482). Z zapisu tego wynika jednak, że Balzukiewicz współpracował jedynie przy projekcie, natomiast rzeźbił go na pewno Giedroń. Inny błąd znajdziemy w *Słowniku artystów polskich...*, gdzie wykonanie medalu datuje się na rok 1931, a nie 1929. W związku z przypadającym w 2009 r. jubileuszem 90-lecia Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, warto pamiętać o artyście, którego dzieło dokumentuje pierwszy okrągły jubileusz wileńskiej uczelni i unikać wskazanych błędów.

Aleksander Srebrakowski